

РОЗВИТОК МОРСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ ТАКТИКИ В ДУНАЙСЬКИХ ДЕСАНТАХ ЧЕРВНЯ 1941 РОКУ

Микола ОВЧАРЕНКО,
співробітник Військово-історичного музею Південного
оперативного командування м. Одеса,
підполковник запасу

Овчаренко Микола. *Розвиток морської козацької тактики в Дунайських десантах червня 1941 року.*

У статті висвітлено розвиток морської тактики запорізьких козаків та здійснено порівняльний аналіз морської козацької тактики і тактики, застосованої у Дунайських десантах червня 1941 року.

Ключові слова: козацький флот, тактика морського бою, тактика десантного бою, Дунайські десанти червня 1941 року.

Овчаренко Николай. *Развитие морской козацкой тактики в Дунайских десантах июня 1941 года. В статье освещено развитие морской тактики запорожских козаков и осуществлен сравнительный анализ морской козацкой тактики и тактики, примененной в Дунайских десантах в июне 1941 года.*

Ключевые слова: козацкий флот, тактика морского боя, тактика десантного боя, Дунайские десанты июня 1941 года.

Ovcharenko Mykola. *Development of Maritime Danube Cossack tactics in landing in June 1941. The article highlights the development of naval tactics of the Zaporozhian Cossacks and by comparative analysis of sea Cossack tactics and tactics applied in the Danube landing in June 1941.*

Keywords: Cossack fleet tactics sea battle tactics landing battle Danube landings in June 1941.

Козацька доба подарувала українському народу мужніх патріотів та вмілих воїнів, які на суші та на морі майстерно обороняли рідну землю. Козацтво в XIV–XVII ст. формувалось як річкове та морехідне співтовариство. Морські воєнні походи, суднобудівництво, морська торгівля, риболовство і лоцманська служба були важливим видом забезпечення козацької життєдіяльності. Всі козачі столиці того часу – це прибережні або островні містечка. Козаки укладали прямі торгові договори з керівниками великих держав: Турції, Франції, Іспанії, Персії. Це давало можливість вести торгівлю в країнах Середземномор'я, Каспію та Атлантики. Окрім воєнних походів по Чорному та Середземному морях, запорожці приймали участь в морських війнах між Іспанією і Францією, їх військовий флот діяв на Балтиці у XVI ст. по запрошенню шведського короля і московського царя Івана IV Грозного. Козачі адмірали розробили специфічну тактику бойових дій на морі і освоїли технологію військового суднобудівництва. Маштаб, якого вони набули, російський регулярний флот досяг тільки наприкінці XVIII сторіччя [14, 117].

Морське десантне мистецтво запорожців досліджували видатні українські та зарубіжні історики Яворницький Д. І., Грушевський М. С., Корольов В. Н., Монфельд В., Попко І. Д., Савельєв Е., Січинський В., Сокульський А.Л. та інші.[2, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 14]. Мета данної статті полягає у висвітленні питання розвитку морської козацької тактики в десантних операціях на Дунаї в червні 1941 року.

У результаті успішних бойових дій запорізької морської піхоти і флоту проти Османської Порти протягом трьох сотень років, коли в морські походи майже регулярно ходило до 300 чайок з екіпажами до 20 000 осіб, Чорне море стали називати Козацьким морем. Екіпажі запорозьких чайок виконували бойові функції, аналогічні функціям сучасних морських піхотинців, особливо майстерно здійснюючи десантні операції.

Козацький флот протягом трьох століть, починаючи з перемоги над турецькою військово-морський галерою в 1492 році, вирішував тактичні й стратегічні завдання, здійснював походи в Малу Азію, до Криту та Єгипту, був у Грецькому архіпелазі і неодноразово погрожував Константинополю. На рахунку козацьких адміралів Сагайдачного і Головатого такі морські перемоги, яким могли б позаздрити європейські «морські вовки».

На початку становлення флоту запорожці ретельно відпрацьовували морську тактику ведення бою і досягли в цьому успіху. У 1545 році козаки висадили морський десант біля фортеці Очаків і нанесли суттєвого ушкодження противнику. В 1587 році запорізький десант взяв місто Козлов на кримському узбережжі, розгромив там работорівців і звільнив 2000 полонених, угнанних в рабство.

Друге століття свого розвитку запорізький флот почав з морського десанту на фортецю Кілія в 1602 році, а через чотири роки повторив його, планомірно знищуючи систему татарської і турецької работорівлі. Потім, під керівництвом гетьмана Петра Сагайдачного, було нанесено ряд запобіжних стратегічних ударів по центрах работорівлі, метою яких було змусити кримського хана припинити набіги на Україну і зайнятися обороною своїх міст і узбережжя. В ході цієї операції було знищено опорні пункти ханської і султанської работорівлі на узбережжі Болгарії, в Анатолії і в Криму. У 1614 році запорожці, висадивши морський десант у Варні, знищили передміські укріплення і звільнили 6 100 рабів.

У 1615 році Петро Сагайдачний провів блискучу операцію на узбережжі Криму і Анатолії, завершивши її ударом по Константинополю. Розлючений султан оголосив козацького адмірала своїм особистим ворогом і відправив потужний турецький флот напереріз Сагайдачному до входу у Дніпро. Але запорізький адмірал повернув до татарського центру работорівлі – морської

фортеці Кафа. Поблизу фортеці запорожці вночі тихо висадилися на берег і таємно підвезли до кріпосних стін солому. Наступного дня, під виглядом купецького каравану, козаки Сагайдачного увійшли у фортецю. А коли наступила ніч, частина козаків запалили солому під стінами фортеці і яничари кинулися захищати стіни, в той час запорожці, які знаходились всередині фортеці, вдарили по них з тилу. На ранок невілнничий ринок Кафи перестав існувати. Озброївши визволених полонених, козаки також захопили всі турецькі фелуки на пристані. За різними джерелами, у Кафі знайшли свою загибель від 5 000 до 10 000 яничар. Кафа надовго вийшла з системи турецької работорівлі. Потім Сагайдачний вдарив по Синопу, центру работорівлі на Анатолійському узбережжі. Штурмом взяв фортецю, зруйнував мур, спалив місто і на захоплених турецьких галерах вивіз звільнених рабів.

У березні наступного 1620 року козацькі чайки вдарили по Кінбурну. Там козаки одну галеру спалили, а другу захопили і на ній доставили звільнених полонених на Січ. Це було останньою краплею, що переповнила чашу терпіння султана. Навесні 1621 року Осман II пішов на українців і поляків з військом 100 000 мушкетів і шабель. У Молдавії до нього приєднався кримський хан з 60 000 вершниками. На той час у польського короля було всього 30 000 війська, і він попросив допомоги у гетьмана Петра. Сагайдачний привів із собою 40 000 запорожців. Не зважаючи на чисельну перевагу, султанові не вдалося здобути перемогу. Війна у Хотина завершилася 28 вересня 1621 року мирною угодою. Запорожці врятували Річ Посполиту.

У 1649 році султан Туреччини, не в силах протистояти успішним набігам дніпровських козаків, уклав мирний договір з Запоріжжям. За договором козакам був відкритий вільний доступ для торгівлі в усі порти Чорного моря, також на них була покладена відповідальність за спокій на

торгових шляхах. Султан вважав за краще мати дніпровських козаків друзями, чим ворогами. Торгувати запорожцям було спокійніше, чим воювати. До того ж, у цей час почалася визвольна війна гетьмана Богдана Хмельницького проти поляків (1648–1654), тому запорожці зосередили свої зусилля на боротьбу зі шляхтою. Тільки в 1660 році гетьман Іван Сірко напав на Очаків, у 1663 році козаки дали бій турецькому флоту, а в 1667 році прорвавшись через Сиваш в Крим, спалили столицю кримського ханства, змусивши самого хана втікати на кораблі у Туреччину.

Третє століття славетної історії запорізького флоту почалось у 1737 році, коли відроджений флот взяв участь у штурмі турецької фортеці Очаків. В період Другої Турецької війни 1787–1791 років була зібрана козацька флотилія на чолі з кошовим отаманом Сидором Білим.

16 липня 1788 року відбулась морська битва, від результату якої залежала доля чорноморських володінь. Командувач турецьким флотом Гассан-паша підняв весь флот, щоб знищити козацьку флотилію. На світанку велична армада турецьких кораблів, фрегатів і дрібних судів підняла вітрила і рушили назустріч човнам, галерам і плавучим батареям козаків. Упевнені в своїй перемозі вони поблажливо поглядали на козацькі чайки. Вірні своїй тактиці, козаки стрімко кинулися з усіх боків на турецькі кораблі. На їх стороні була маневренність та оперативність. Турецькі судна, через неповоротливість, сідали на мілину. Козаки взяли на бордаж 80-ти гарматний фрегат під адміральським вимпелом самого Гассан-паші. Після 4-х годинного бою Гассан-паша не витримав і почав відступати до Очакова. Турки втратили 2000 чоловік убитими і 1500 полоненими. Перемога коштувала загибелі отамана Сидора Білого. Відступаючи турецький флот проходив повз Кінбурн, де суворівська батарея влучним вогнем пошкодила багато судів. Весь величезний турецький флот знищили і розсіяли за один

день. З втратою флоту, турки назавжди втратили надію повернути Крим до свого володіння.

Наступним подвигом козаків було взяття турецьких батарей на о. Березань, без ліквідації яких взяти Очаків було важко. На зорі, 7 листопада, козаки підпливли до острова. На щільний вогонь батарей, вони відповіли залпами зі своїх фальконетів, потім кинулися в крижану воду і стрімко полізли на ворожі батареї. Десантники стрімко захопили потужні берегові гармати турків і стали безперервно обстрілювати їх інші укріплення. Все було зроблено так завзято, що турки абсолютно розгубилися, і коли вони побачили, що на допомогу козакам йде кілька російських фрегатів із Кінбурну, то викинули білий прапор. В цьому штурмі козаки втратили 29 своїх товаришів, але при цьому захопили 320 полонених, 23 гармати, 150 бочок пороху і великий запас їжі.

Не менш славетні справи здійснили чорноморці і на Дунаї. Козацька флотилія забезпечила взяття стратегічно важливого міста Кілія, замку Тульча і фортеці Ісакча. Завдяки вмільм діям козачої флотилії майже весь сто фрегатний турецький флот, який захищав обложений Ізмаїл з боку Дунаю, пішов на дно. Чорноморська флотилія Головатого опанувала фортецею на острові Сулін і звідти штурмувала Ізмаїл, який був узятий 11 грудня 1790 року. В травні 1792 року славетний бойовий шлях Запорізького флоту закінчився – Чорноморська козацька флотилія була переведена на Тамань [7, 3–4].

Запорожці на морі застосовували свої особливі прийоми десантних дій. Козацька флотилія в середньому налічувала 2–3 тисячі воїнів. Не кожен запорожець міг стати моряком. Відбирали тільки найміцніших і витривалих. Для моря сміливості і відваги було мало. 80–100 чайок для морського походу будувалося не тільки в таємниці, але і в стислий термін – за 2–3 тижні. Кожне судно будувала артіль з 15–20 досвідчених майстрів і такої ж кількості підсобних

робітників. Завдяки цьому турки дізнавалися про похід, коли козаки давно вже були у відкритому морі. Мету і маршрут походу знали тільки наказний гетьман і отамани – капітани чайок.

Екіпаж одної чайки доходив до 70 козаків, 20–40 весел, озброєння – від 4 до 6 фальконетів (малі пушки, що стріляли свинцевими ядрами). Кожен козак мав дві рушниці і шаблю. В похід він брав шість фунтів (2,5 кг) пороху і свинець для куль. Багато козаків мали компаси – кожен з них міг стати рульовим. Одяг моряків був звичайним: сорочка і шаровари, в похід брали і теплий одяг. Перед походом, досвідчені старі козаки перевіряли якість підготовки: чи герметично упаковані сухарі, борошно, пшоно, сушені м'ясо і риба, сушений корінь лепехи – відомий засіб від запалення кишечника, чи опущені в бочки з водою срібні хрестики.

В похід запорожці виходили коли в небі з'являвся місяць-молодик, після літнього Івана, щоб повернутися додому в серпні, тому що вже у вересні на Чорному морі починалися шторма. Вранці, одночасно на всю ширину Дніпра, випливала вся козацька армада. Попереду галера похідного гетьмана, за нею – Чайки, так щільно, що майже торкалися веслами. При спокійному морі козаки могли перетнути Чорне море за двоє діб (сучасні вантажні судна витрачають на це близько 20 годин).

З метою контролю руху по річках, турки у їхніх гирлах будували фортеці, установлюючи по обох берегах річки кам'яні башти з гарматами. Також, для перекриття вільного виходу в море, через всю річку турки перетягували залізні ланцюги. Потрапити під перехресний вогонь турецьких батарей – значить знайти вірну загибель всій козацькій флотилії. Тому, не доходячи 3–4 км до турецького укріплення, вони розсіювалися, а з настанням самої непроглядної темряви (не даремно козаки чекали місяця-молодика), обмотавши ганчірками весла, безшумно вислизали в море, кувально під самими бортами турецьких кораблів.

Схема висадки радянського десанту на території ворожої Румунії 24.06.1941–19.07.1941 рр.

Часто, щоб приспати пильність варті, пускали зверху колоди, які калаталися об ланцюги і вимушували турків палитися марно. Коли ж сторожа переставали звертати увагу на колоди, козаки миттю долали ланцюги.

Використовувалися і більш безпечні, але трудомісткі варіанти проходів запасними шляхами. В цих випадках, козаки перетягували чайки волоком по другорядних, як правило, мілководних, рукавах і тільки потім виходили в море. Інколи проходи на мілководних рукавах поглиблювали – проривали спеціальні ерики.

Не доходячи кілька миль до турецького берега, козаки перевертали чайки догори дном і пірнали під їх корпус. Дихали вони там повітрям, яке було у цих своєрідних дзвонах. Таким напівпідводним способом козаки вдень наближались до узбережжя, вночі перевертали чайки в похідне бойове положення, а раннього ранку висаджувалися на берег і зненацька стрімко захоплювали ворожі укріплення.

Якщо у відкритому морі запорожці помічали ворожий корабель, то вони його переслідували, нападали, і брали штурмом. При цьому козаки ретельно враховували бойові можливості противника в різних погодних умовах і застосовували різні тактичні прийоми. Так, у вітряну погоду чайки, що виступають над рівнем моря всього близько метра, з турецького корабля були мало помітними, тому козаки переслідували його до ночі, тримаючи в полі зору на відстані так, щоб сонце було у них за спиною. Вночі козаки тихо підпливали до корабля і брали його на абордаж. Забирали зброю і цінності. Корабель разом з турками пускали на дно. А під час штилю, козаки не ховалися і не чекали темряви, а ясним днем накидалися на застигле турецьке судно.

Уникнути зустрічі з турецьким флотом у відкритому морі, козакам не завжди вдавалося. Іноді турецькі бойові кораблі на всіх вітрилах, врзалися в середину зграйки козацьких човнів, розстрілювали і топили

їх. Лише один вдалий постріл потужної гармати міг знищити чайку, відправивши на дно весь її екіпаж. В такій битві дії моряків були чітко розписані: один стріляє, інший заряджає. Вогонь вівся бортами: спочатку лівий борт стріляв, а правий робив перезарядку рушниць, а потім навпаки. Бортовий залп був не тільки щільним по площі поразки, але і досить прицільним. При цьому успіх і життя всього екіпажу чайки були в руках веслярів і отамана судна. Від їх злагоджених дій залежала маневреність чайки. Команди «табань», «суши весла», «задній хід» повинні були виконуватися швидко, а головне – синхронно всіма веслярами. Робити це доводилось під кулями і ядрами турецьких гармат, тому, тільки у разі смертельного поранення козак випускав з рук весло, яке тут же, відкинувши рушницю, підхоплював інший запорожець. Жоден весляр не залишав весло, навіть якщо біля його ніг вмирав поранений друг і товариш. Якщо турецька ескадра була потужна, козаки врозсіп поспішали до берега, до гирла річок, там вони затоплювали свої човни і розсіювалися нарізно. Коли небезпека проходила, козаки збиралися біля своїх суден, швидко ремонтували їх і знову вирушали за своїм маршрутом.

Найскладнішим етапом морського походу для козаків було повернення додому. Запорожці знали, що охорона входу в гирло Дніпра збільшена вдвічі і турки горять бажанням покарати козаків за їх зухвалі напади. Бажання вижити і кмітливість знову виручали запорожців – вони не йшли на Очаків, не доходячи до фортеці 2–3 милі, повертали на схід. Там, метрів за триста-чотириста від берега, є долина уздовж Дніпра, довжиною близько 3–4 кілометрів, що іноді заповнювалася водою на 10–15 см. По цій болотистій місцевості козаки волоком протягували чайки і, обійшовши турецьку фортецю, деколи навіть під вітрилами, повертали додому [7, 8, 11, 12].

Козацька тактика знайшла застосування у Дунайських десантах. Десант на Дунаї 24 червня – 19 липня 1941 року став пер-

шим радянським десантом у роки Великої Вітчизняної війни. Десант мав оперативно-тактичне значення – припинення обстрілу прибережних міст по Дунаю і головної бази флотилії, залучення на себе значних сил супротивника. Приморський участок Південного фронту виявився єдиним місцем, де супротивник протягом майже місяця так і не перетнув державного кордону. Більш того, радянськими військами був захоплений і у жорстоких боях утримувався 75-кілометровий плацдарм вздовж Дунаю на ворожій території. Це були найбільш вдалі дії радянських військ в початковий період війни. В період загального катастрофічного розвитку подій на радянсько-німецькому фронті ця успішна операція мала і величезне моральне значення для радянського народу і всієї Червоної армії. Захоплення плацдарму на Дунаї справило сильне враження навіть на керівництво Третього рейху. Йозеф Геббельс записав у своєму щоденнику 28 червня: «...на півдні, на румунському фронті призупинення, невеликі клини росіян, частково на румунській території» [13, 80].

Радянський уряд зробив дунайський успіх подією державного масштабу. Відразу після повідомлення Радінформбюро від 27 червня були складені списки для масового нагородження відзначившихся десантників – рідкісна подія на початку війни. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 14.07.1941 року 45 учасників дунайських боїв були нагороджені урядовими нагородами. Серед нагороджених орденами Червоного Прапора були контр-адмірал Абрамов, капітан Коробіцин і два пілоти його ескадрильї, капітан-лейтенант Кубишкін, командир 23-го СП майор Сирота, його пнш-1 лейтенант Овчаров і секретар ВЛКСМ полку Буров.

За передвоєнним планом прикриття держкордону, оборону району № 6 на ділянці від Чорного моря до озера Ялпуг здійснювала 51-я Перекопська стрілецька дивізія. Безпосереднє прикриття лівого берега Дунаю здійснював 79-й Ізмайльський прикордонний загін. До його складу входив

дивізіон морської прикордонної охорони НКВС – 4 катери «морський мисливець» і 25 малих річкових катерів. Дунайська військова флотилія (командувач контр-адмірал Н. О. Абрамов) забезпечувала прикриття кордону по Дунаю. Вона базувалася на Ізмаїл, Рені, Кілію і Вилкове. Тільки близько півкілометра відокремлювали місто і порт Ізмаїл (в т.ч. і головну базу флотилії) від румунського мису Сатул-Ноу на протилежному березі Дунаю. Тому, з перших хвилин війни весь порт ворог тримав під прицільним вогнем. Тільки захоплення ворожих батарей і утримання плацдарму на правому березі, робило можливим забезпечення успішних бойових дій флотилії на Дунаї, а також утримання стійкої оборони на цьому рубежі [13, 5].

Начальник штабу Одеського ВО генерал-майор Захаров М. В. завчасно і таємно, за кілька місяців до початку війни, здійснив низку заходів по підготовці військ округу до стійкої оборони. Як зазначав генерал армії М. А. Мойсєєв у передмові до книги М. В. Захарова «Генеральний штаб у передвоєнні роки»: «Штаб Одеського ВО був єдиним, який ще до початку війни, в ніч на 20 червня, по бойовій тривозі «Ошибка! Ошибка связи» вивів начальник штабу на польовий командний пункт. Це дозволило

організовано привести війська в стан повної бойової готовності і в перші дні війни успішно управляти їх діями по організації опору натиску крупних сил противника. Про виняткову мужність генерала говорить і той факт, що ще до початку фашистської агресії і отримання телеграми з Генштабу про можливий напад німців, у відсутність командувача округом він, на свій ризик, 21 червня віддав розпорядження підняти війська по бойовій тривозі і вивести їх з пунктів постійної дислокації, а частинам прикриття зайняти призначені райони на кордоні. На такий крок без прямих вказівок не зважився жоден із штабів інших прикордонних округів. Слід відзначити і інше його важливе рішення. По його наполяганню авіаційні частини округу були заздалегідь перебазовані на оперативні аеродроми. Виправданість цих заходів повністю підтвердилася. Перед світанком 22 червня фашистська авіація завдала потужних ударів по всіх аеродромах округу, потім нальоти по ним слідували знов і знов, але авіація округу не постраждала» [3, 12].

Завдяки передбачливим діям М. В. Захарова, на четверту годину 22 червня більшість частин 25-ї і 51-ї СД зайняли підготовлену в інженерному відношенні оборону уздовж берега Дунаю. Проміжки між з'єднаннями прикривалися силами 79-го пограничного загону. О 4 год

15 хв румунські батареї відкрили вогонь по радянській стороні – Рені, Карталу, Ізмаїлу, Кілії, Вилковому і кораблям флотилії. Ізмаїл обстрілювали також два румунських монітора, що вийшли з Сулинського в Кілійське гирло Дунаю. Оцінивши критичність ситуації, контр-адмірал Абрамов, у 4.20 самостійно віддав наказ відкрити вогонь у відповідь. Обстріл з румунського берега дещо послаб-

Їх було шість річкових крейсерів-мониторів

шав. Але важка артилерія противника, що була з закритих позицій, вогонь не припинила. В другій половині дня ворожа артилерія перейшла на постійний турбуючий вогонь, систематично придушувати який було нічим, оскільки підвіз боєприпасів здійснювався з Чорного моря, а шлях до моря з початком війни проходив під прицільним вогнем румунських батарей, встановлених на правому березі Дунаю. Під час артнальоту флотилія і берегові батареї істотних втрат не зазнали, але Ізмаїльський порт було повністю виведено з ладу.

Нижче Ізмаїла, на ділянці Кілія-нова, яку прикривав 23-й стрілецький полк (23-й СП) 51-ї СД, близько 9.00 румуни зробили найбільш масштабну спробу висадки десанту на лівий берег Дунаю. 22 червня спільними зусиллями армійських частин, прикордонників і флотилії були відбиті всі спроби супротивника переправитися через Дунай: по одній – у районі Картал і о-ва Роздільний, три – в районі Кілії-Нова, дві – у Вилковому і чотири спроби вбхід форсувати Прут поблизу Рені [13, 112].

В той же день, 22 червня, контр-адмірал Абрамов вирішив захопити мис Сатул-ноу, розташований напроти міста Ізмаїл, і подавити ворожі батареї. Невелика відстань до Ізмаїла дозволяла противнику вести по місту і базі флоту навіть кулеметний і мінометний вогонь. Головну ж загрозу мис Сатул-ноу представляв як ідеальна позиція для коректування вогню важких батарей, розташованих в районі Тульчі. За точними даними коригувальників, розміщених на мисі, ворожа батарея з відстані близько 20 км вела дієвий вогонь по частинах 51-ої СД, фарватеру, порту і навіть по району позицій головних сил флотилії в Кислицькій протоці.

24 червня 1941 року була підготовлена висадка десанту на ворожий берег з завданням – захопити ворожі укріплені позиції в районі мису Сатул-Ноу. До складу десанту входили зведена рота прикордонників, кулеметна і стрілецька роти флотилії. Загін висадки десанту складався з п'яти бронекатерів. Артилерійську підтримку десан-

ту здійснювали три батареї на східному березі і монітори «Ударний», «Мартинов». Зосередження сил десанту проводилося в Кислицькій протоці Дунаю.

Після артилерійської підготовки, десант був висаджений. В стрімкому бою десантники розгромили дві румунські роти, та взяли в полон 70 солдат і офіцерів. Для розвитку успіху на захопленій плацдарм переправили стрілецький батальйон 51-ї дивізії. Смертельних втрат десант не поніс, лише 10 осіб отримали поранення. Командування вирішило негайно розвинути досягнутий успіх і приступило до підготовки висадки масштабного десанту безпосередньо в Кілія-Веке.

25 червня здійснено висадку десанту у Кілія-Веке. Сили десанту – три батальйони 23-го стрілецького полку. Засоби висадки – 4 бронекатери, 10 прикордонних катерів. Бій по захопленню Кілія-Веке почався пізно увечері 25 червня. Зважаючи на малу кількість катерів, десант висаджувався по ешелонно, по 1 батальйону в кожному ешелоні. Нічна атака першого ешелону виявилася раптовою для ворога. Румуни помітили підхід радянських катерів занадто пізно. Незважаючи на відкритий артилерійський вогонь (пошкоджені два катери), десант зумів висадитися на румунський берег. Гарнізон Кілія-Веке організованого опору надати не зміг, виникла паніка. У нічному бою місто було захоплене. До 10 години ранку 26 червня десант повністю опанував укріпленим районом і зайняв плацдарм глибиною до 3 кілометрів і по фронту до 4 кілометрів. Були розгромлені, посилені артилерією піхотний батальйон і прикордонна застава, противник втратив понад 200 солдатів і офіцерів убитими, близько 500 (за іншими даними 720) – здалися в полон, захоплені 8 гармат, 30 кулеметів, понад тисячу гвинтівок. Протягом 26 червня на румунський берег катерами флотилії були висаджені підрозділи 51-ї дивізії, що зайняли важливі у військовому відношенні селища і острови, це дозволило об'єднати обидва захоплені плацдарми в один. В

результати обидва береги Кілійського гирла від річки Рапіди до Периправи, протяжністю 75 кілометрів, перейшли під контроль радянських військ. Дунайська військова флотилія отримала свободу дій і могла надати ефективну підтримку сухопутним частинам. Оскільки загальна обстановка на радянсько-німецькому фронті склалася на користь супротивника, розраховувати на прибуття підкріплень і подальший розвиток наступу вглиб румунської території було не можливо. Командир дивізії віддав наказ міцно утримувати зайнятий плацдарм і закріпитися на досягнутих рубежах.

Перші спроби ліквідувати плацдарм були відбиті 27 і 29 червня. З 1 липня противник перейшов у наступ. Розгорнулися кровопролитні бої (особливо жорстокі – 3, 4 і 6 липня). Всього були відбито, із значними втратами для ворога, 18 великих атак румунських військ. Тільки коли румунсько-німецькі війська, використовуючи успіхи на інших ділянках фронту, стали погрожувати північному флангу і тилам Південного фронту, за наказом командування плацдарм 19 липня був залишений. Дунайська річкова флотилія організовано і без втрат зняла десант з плацдарму на ворожій території, вийшла з Дунаю і по відкритому морю дійшла до Одеси.

Вміле використання козацького досвіду здійснення десантних операцій на Дунаї в червні 1941 року найбільш яскраво проявилось в наступних тактичних прийомах:

1. Урахування особливостей місцевості і наявних сил і резервів противника.

В червні місяці на Дунаї літній паводок як раз набирив силу. Від Кілійського до Сулінського гирла Дунаю тягнулися величезні плавні. Паводок перетворив їх у болотисте багатокілометрове озеро, а смужка берега з кількома населеними пунктами від мису Сатул-ноу до Кілії-Веке стала грядюю островів простягнутою на десятки кілометрів – твердий берег в пору паводку не був суцільним. В таких умовах румуни не могли швидко підтягти великі підкріплення. А сили, що прикривали Сатул-ноу, за даними

розвідки, були не великі: артилерійська батарея, близько 200 піхотинців, прикордонники місцевої застави і 2 взводи, що безпосередньо прикривали пункт коригування вогню дальнобійних батарей. Враховуючи це, командувач флотилією прийняв остаточне рішення: негайно проводити десант наявними малими силами.

2. Демонстраційні дії з метою зниженню бойових можливостей противника.

Щоб перешкодити можливому підходу до місця висадки десанту потужних румунських моніторів, для постановки справжньої мінної загрози мін було не достатньо, тому вирішили провести постановку лише демонстраційної мінної загрози. Задля цього, припускаючи, що в місті може бути ворожа агентура, міни на катери завантажили відкрито, і також відкрито провели їх постановку по фарватеру Дунаю вище мису Сатул-ноу.

3. Раптовість висадки десанту 24 червня 1941 року.

Посадку десанту на бронекатери провели приховано вночі, вдалині від Ізмаїлу – в Кислицькій протоці. Перехід десантних катерів здійснили стрімко і під прикриттям артиїдготовки. Підійшовши до Ізмаїла, бронекатери розвинули максимальний хід і без втрат прорвалися через несильний загороджувальний вогонь, відкритий при їх виявленні. Артилерія прикриття перенесла вогонь вглиб румунської оборони, а по берегу з гармат і кулеметів відкрили вогонь самі катери. Висадка десанту стала для румунів повною несподіванкою – бій був швидкоплинним, румунські солдати швидко відкочувалися у плавні, через півгодини весь півострів був захоплений.

4. Тісна взаємодія піхоти і моряків при швидкому розширенні плацдарму.

Для розширення плацдарму батальйон просувався берегом, а бронекатери не відставали ні на крок, маючи наказ залишатися під правим берегом, постійно підтримуючи батальйон. Противник, що знаходився на пікетах і постах спостереження, відходив після 20ЦЗ снарядів, отриманих з бронекатерів. Для прискорення наступу було

вирішено долати заболочені ділянки, перевозачи піхоту на бронекатерах, висаджуючи її на берег тільки при опорі противника. Прикордонники, на своїх катерах, займали і перевіряли всі великі та малі острови на шляху руху батальйону. Використовуючи таку, комбіновану, тактику десантники швидко зайняли острова Степовий, Великий і Малий Далер і селище Пардина. До вечора 25 червня захоплений плацдарм по фронту був розширений до 40 кілометрів.

5. Уточнення сил і позицій супротивника – розвідка пошуком.

Виконати розвідку пошуком потрібно було швидко, результативно і на місцевості зі складним рельєфом. Для цього була сформована незвичайна група з трьох осіб: сержанта прикордонних військ Єрмоліна, місцевого браконьєра Гадіяка, що виконував функції провідника... і місцевого гайдука Кравченко. Група потай вночі досягла румунського острова Татару (Іванешти), там виявили телефонний кабель і рухаючись по ньому вийшла на пост спостереження з вузлом зв'язку. Розвідники захопили офіцера і двох солдат, знищили комутатор і переправилися на свій берег. Полонені показали, що противник підтягує до району бойових дій батальйони морської піхоти, збираючись відновити спроби десанту за підтримки моніторів. Гарнізон Кілії-Веке посилений 15-м батальйоном морської піхоти, а також артдивізіоном гармат середнього калібру, саперами і кулеметною ротою. У річковій дивізії і в батальйонах знаходяться німецькі інструктори [10, 16].

6. Термінова підготовка і висадка десанту на головній ділянці оборони противника.

За один день у пониззі Дунаю в прихованому від супротивника місці підрозділи 23-го полку капітана Сироти провели тренування по посадці на катери і висадці на ворожий берег. Всі бронекатери і погранкатери, що призначались для висадки десанту, додатково доозброїли двома станковими кулеметами. На монітори були завантажені додаткові боекомплекти до крупнокаліберних гармат. Протягом дня бомбардувальники

скинули на район Кілія-Веке 70 ФАБ-100, артилерія також здійснювала вогневі нальоти [1, 54].

На початку четвертого бронекатери відійшли від причалів і рушили вниз по Дунаю малим ходом, двигуни для скритності працювали на підводний вихлоп. На фарватері загін построївся в кільватерну колону і, заглушивши двигуни, продовжив рух самосплавом зі знесенням у бік правого берега. Як тільки десант вийшов в район висадки, почалася артпідготовка. Бронекатери перейшли на надводний вихлоп, виконали поворот «всі раптом» і строєм понесли до місць висадки. Під шквальним вогнем противника першому ешелону десанту вдалося висадитися і закріпитися на березі. Основні сили десанту були доставлені з невеликими втратами. Бій безпосередньо за місто не мав такого жорсткого характеру, як бій на березі. До кінця дня полк капітана Сироти розширив плацдарм вгору за течією і обєднав його з плацдармом, захопленим 24 червня. А вниз за течією вдалося просунутися, аж до Періправи. Загальна довжина плацдарму по фронту склала 75 км.

7. Потайне зняття військ з плацдарму.

Щоб не поставити бронекатери під кинджальний вогонь артилерії супротивника при виході з Дунаю, єдине, що можна було зробити, – це провести прорив швидше, ніж його міг очікувати противник. А це залежало від того, чи вдасться непомітно зняти з правого берега десантні підрозділи. Плацдарм вдалося звернути «по-тихому» – противник ніде не сполохався на всьому протязі, включаючи Сатул-Ноу, Пардину і Кілію-Веке.

8. Рішучий прорив флотилії повз ворожі батареї.

Провести повз ворожі батареї на виході з Дунаю в районі Періправи, треба було сто один вимпел – стільки кораблів налічувала на 18 липня флотилія, включаючи глісери і штабні катери. Кораблі рухалися кількома групами, щоб не створювати злитного гулу машин, і з великими інтервалами всередині кожної, щоб не зближувати цілі для супро-

тивника. На підході до Періправи були вимкнені дизелі та двигуни, і кораблі, утримувані кермами на фарватері, несло вперед течією. На палубах все завмерло, чулося тільки дзюрчання води за бортом. Стояла тиша і на березі. Група за групою, тихо, без бою, вийшли з Кілійського гирла основні сили флотилії. Вогонь був відкритий тільки по кораблях останньої групи, та й то з запізненням. Прикриваючи вихід кораблів вогнем, вступили в бій батареї під Вилковим та монітори, що пройшли Періправу і з Очаківського рукава дунайської дельти. Бронекатери, що прикривали кінцеву групу, зав'язали бій і метались під самим румунським берегом, ставлячи димову завісу і ведучи інтенсивний артилерійсько-кулеметний вогонь. Румунська артилерія розвинула максимально інтенсивний вогонь, але лише кілька кораблів отримали серйозні uszkodження.

9. Перехід річкових суден по відкритому морю.

День пішов на підготовку річкових суден до морського переходу. Команди ставили розпори, підкріплювали борти і підпирали перегородки. Під вечір стали зніматися з якорів по дивізіонах і загонах. Хвилювання моря досягло 3-4 балів – на річкових суднах почали з'являтися вигини сталі корпусу і перші тріщини. Моряки стійко боролись за живучість кораблів, на деяких доводилось відкачувати воду. Перехід на неспокійному морю дався нелегко: деякі монітори і катери отримали пошкодження, яких не мали за місяць боїв. Але всі вимпели, виведені з Дунаю, вранці 20 липня дійшли до одеських причалів.

Отже, здобутки трьохсотрічного досвіду здійснення десантних операцій запорожськими козаками лягли в основу злагоджених і успішних бойових дій сил армії, флоту, прикордонників та цивільного населення на Дунаї в червні 1941 року. Ретельна підготовка до десантної операції і розвідка пошуком, відволікаючі дії, маскування, потайний підхід, раптова атака на головному рубежі, заходи по дезорієнтації супротивника, вміле використання умов місцевості та природних особливостей пори року, успішні дії малими силами, стійкість в утриманні зайнятих рубежів з використанням захисних властивостей місцевості, відволікаючий маневр і блискавичне зняття військ із займаної плацдарму – це далеко не повний перелік тактичних прийомів розроблених запорізькими козаками на протязі століть, вміло використаних і розвинутих у Дунайських десантах червня 1941 року. Впродовж століть українські козаки хоробро і вміло громили переважаючого по чисельності противника – як на суші, так і на морі. Продовжуючи і вдосконалюючи традиційно стрімку і рішучу, але в той же час – добре продуману і заздалегідь відпрацьовану до досконалості, десантну і рейдову козацьку тактику, радянські козацькі військові формування і моряки річкових флотилій, навіть малими силами успішно здобували перемогу. А в результаті – переможним маршем урочисто пройшли по Берлінській бруківці з лихою козацькою піснею.

ДЖЕРЕЛА

1. Григорьев В. В. И корабли штурмовали Берлин. – М.: Воениздат, 1984.
2. Грушевський М. С. Історія України-Русі : в 11 т. – Т. 7. – К.: Наукова думка, 1995. – 628 с.
3. Захаров М. В. Генеральний штаб у передвоєнні роки. – М., 2003.
4. Королев В. Н. Босфорская война. – М.: Вече, 2007. – 608 с.
5. Монфельд В. Галеры от средневековья до Нового времени. – СПб.-М.: Полігон-АСТ. – 112с.
6. Попко І. Д. Черноморські козаки в їх цивільному та воєнному побуті. – СПб., 1858.

7. Рожнецький В. К. Казацькі чайки на Чорному морі. Матеріал на сайті <http://www.zerkalonedeli.com>

8. Савельєв Е. Древняя история казачества. – Новочеркасськ, 1915.

9. Січинський В. Чужинці про Україну. – К.: Довіра, 1992. – 256 с.

10. Синенко. Операція «Кілія-Веке». – «Молодь» – Київ, 1975

11. Смирнов А. А. Морская история казачества. – М.: Яуза, Эксмо, 2006.

12. Сокульський А. Л. Морські походи запорожців. – Дніпропетровськ: Січ, 1995.

13. Юновидов А. Десанти 1941 года.

14. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків: у трьох томах. – К., Наукова думка, 1990–91.